

Læger contra Folkekirurger

Af F. ELLE JENSEN

SAALÆNGE der er blevet givet Læger en speciel Uddannelse, før de er begyndt at praktisere, har der utvivlsomt ogsaa bestaaet et stærkt Modsætningsforhold mellem dem og alle de ”kloge” Mænd og Koner, som uden at have faaet nogen egentlig faglig Undervisning gav sig ud for at kunne behandle forskellige Sygdomme og desaaarsag fik mange Patienter. Den Tillid, de nød, skyldtes i gammel Tid meget ofte Almuens Tro paa, at de i deres Forbund med overnaturlige Magter ved Signen og Læsen var i Stand til at jage det onde ud af Legemet, men kunde ogsaa være betinget af, at det undertiden uden Anvendelse af Formularer og Trylleremser lykkedes nogle med Held at benytte gamle Husraad, som enten var ukendte for eller glemte af Datidens Læger. En Del af dem kunde paa den Maade nok opnaa en vis Erfaring, ikke mindst med Hensyn til Behandling af ydre Læsioner, og deres eventuelt heldige Kure bidrog naturligvis i en lægefattig Tid til at skaffe dem yderligere Søgning. Men at der var mange af dem, der ved Siden af paatog sig Opgaver, som de ikke magtede, er lige saa vist, og Følgen blev, at man, efterhaanden som Oplysningen steg, og Lægernes Uddannelse blev bedre og bedre, ikke blot fra de sidstes, men nu ogsaa fra Autoriteternes Side saa med stigende Uvilje paa enhver Form for Sygebehandling, der udøves for Betaling af praktiserende Lægmand.

Dette Synspunkt lovfæstedes herhjemme ved en kgl. Forordning 1794 om Kvaksalveri, der forbød deres Virksomhed i Almindelighed - idet der dog holdtes en lille Dør aaben for den, som havde ”erhvervet sig en særlig Duelighed i en enkelt Retning”; han kunde nemlig med Anbefaling af Fysikus og Amtmand eventuelt faa Kancelliets Tilladelse til at praktisere i sit Speciale indenfor det Lægedistrikts Grænser, hvortil han hørte, under Opsyn af den paagældende Distriktslæge.

Forordningen bragte dog ikke Kvaksalveriet til Ophør - der skulde endnu gaa mange Aar, inden det trængtes i Baggrunden - og Lægerne maatte i lange Tider føre en forbitret Kamp imod det. I det følgende skal et Par Episoder af denne fremdrages, men det vil af dem ogsaa ses, at Lægerne i deres Iver for at ramme de skyldige nok kunde komme til at fejle mod en af dem, der maaske kun i mindre Grad fortjente det.

*

Den 17. Maj 1838 tilstillede Bataillonskirurg Nicolaisen i Ydby¹⁾ sin Foresatte, Fysikus over Thisted og Viborg Amter Lind i Viborg²⁾, følgende Skrivelse, der er saa karakteristisk, at den vistnok fortjener at gengives i sin Helhed³⁾

¹ Peter Nicolaisen, Læge i Ydby (1837-39).

² J. G. Lind, Viborg, lic. med., Fysikus for Thisted og Viborg Amter (1822-71).

³ Thisted og Viborg Amters Fysikat: Indkomne Breve 1838.

”De vilde undskylde, at jeg ulejliger Dem med disse Linier, som den stænderdeputerede Hr. Borberg⁴⁾ har lovet at medtage. - Efter syv lange og syv brede har jeg endelig faaet Bugt med Konen i Serup⁵⁾, men ingen Revanche, uden hun mistede sin Bestalling til at kvaksalverere længere. Hun blev ikke engang idømt en Mulkt, som er det bedste Middel til at gøre slige Folk kede af Haandværket. Maatte jeg raade, skulde en saadan hjemmegjort Doktor første Gang bøde 100, en anden Gang 200 Rbd. og tredie Gang i Tugt- og Rasphuset, ikke paa eet, men paa tre Aar, thi de er uforbederlige. Har de først Tilladelse til at helbrede for udvendig Skade, kan de ikke bare dem for at kurere for indvortes. Derpaa har jeg et Eksempel med Konen paa Thyholm. - Siden hende er her paa Egnen tvende nye Profeter, en som i daglig Tale benævnes eenøjet Henrik i Hurup, hans egentlige Navn er nok Henrik Jokumsen⁶⁾, og en Kone her i Ydby Sogn, som i Almindelighed kaldes Else Kusk eller Doktorkonen i Ydby. Vejen til hende gaar forbi mit Hus, og stundom standser de og spørger de om Vej. Jeg faar da gerne deres Navne at vide, hvor de er fra, samt hvad de fejler, hvilket jeg alt optegner. Den første er den værste, thi han kurerer for alle Ting, indvortes og udvortes Sygdomme, ja saagar ved Maaneskin og paa visse bestemte Dage, som formodentlig hos ham maa anses for kritiske. At klage over nogle af dem til Justitsraad Fischer eller Amtmand Faye⁷⁾ nytter mig ikke, da jeg ved, at Herredsfogden har brugt saavel den Else Kusk som Konen paa Thyholm, og hvad Revanche kan saa en stakkels Synder som jeg faa, naar Øvrigheden i Stedet for at give et godt Eksempel tværtimod giver Forargelse. Jeg bliver ej engang konfronteret med dem, uagtet jeg flere Gange har forlangt det. Nu beder jeg Dem, Hr. Justitsraad, at være mig behjælpelig med at kvæle dem begge. Jeg beder Dem derfor at melde begge Kandidater for Konferensraad Faye, saa bliver der vel engang i Tiden noget af det, men for alting beder jeg Dem at gøre Paastand paa, at jeg selv maa være til Stede og overvære Vidneforhøret, thi at bede Dem om at forfatte et Udkast for at kunne hæmme det overhaandtagende Kvaksalveri, som kunde læses op i Stænderforsamlingen af Hr. Borberg, er vel for meget forlangt, skønt det er ærgerligt at tænke paa, at jeg som Kandidat fra 1821 skal staa tilbage for andre (!!)

Grønskollinger og ikke engang kan faa Revanche, naar en [nogle Ord ulæselige]. Vidner har jeg for begge to.”

Nicolaisen var imidlertid ikke den eneste Læge paa Egnen, der klagede; det samme gjorde hans Kollega i

⁴ Proprietær Laur. Ploug Borberg, Dover Østergaard. Om ham se ”Fra Thisted Amt VII, S. 182 ff.

⁵ Konen i Serup hed Mette Jensdatter. Om hende skriver Fysikus senere til Sundhedskollegiet, at det ikke har hjulpet, at ”Kærtingen” har mistet sin Praksisret, og hun har fornylig atter været under Tiltale (Sundhedskollegiet: Medicinalindberetninger 1841. Rigsarkivet).

⁶ Hans Navn var, som det fremgaar af Processen mod ham, Jokum Henrik Kristoffer Nielsen Rendsborg.

⁷ Gerh. Faye, Amtmand i Thisted (1805-42). Roses for sin venlige Holdning overfor Befolkningen.

Vestervig, Rafn⁸), der, sagtens efter Aftale med ham, besværede sig til Herredsfogden baade over Else Kusk, der især gav sig af med Behandling af Benbrud, Forvridninger og andre udvortes Skader, og over Jokum Henrik, der desuden ikke gik af Vejen for indvortes Sygdomme, som derved forværredes, samtidig med at lettroende Bønder derved af ham ulovligt franarredes deres Penge.

Nicolaisens Skrivelse til Fysikus frugtede saa vidt, at Lind henvendte sig til Amtmand Faye med Anmodning om en Undersøgelse af de paagældende Personers Forhold, og Følgen blev, at denne den 2. Juni beordrede Herredsfoged Fischer til at optage Forhør i Sagen ved Retten i Vestervig. Disse begyndte først den 28. November og omfattede saavel de sigtede som deres Klienter. Af disse forklarede Anders Dalsgaard, Refs, at hans Kone havde beskadiget Laarledet og for det faaet noget Smørelse fra Niels Kusk i Nors, som ogsaa satte Bruddet i Lave, dog uden at det i Længden hjalp, lige saa lidt som den Behandling, hun havde faaet hos de to Læger. Han erklærede under Eds Tilbud, at de hverken havde søgt eller givet Penge til Jokum Henrik eller Else Kusk; nu var for Resten hans Kone bedre, takket være Nicolaisens Raad. Men ved et senere Forhør ændrede han Forklaring og indrømmede, at de alligevel havde været hos Else Kusk, der havde givet Konen en Smørelse af Terpentin, Ægolie og gammelt Fedt; til Gengæld fik hun af Anders Dalsgaard Madvarer, Kartofler og Penge. Naar han ikke havde fortalt det første Gang, var det, fordi han ikke vilde bringe hende i Vanskeligheder. Han indrømmede ogsaa, at han flere Gange havde været hos hende i anden Anledning.

Heller ikke Niels Smed i Ydby vilde ligestraks ud med Sandheden. Han nægtede saaledes først at have haft noget med Jokum Henrik at gøre, men tilstod, at han havde søgt Else for en stor Hævelse paa Armen, der stammede fra en Aareladning, og hun havde raadet ham til at anvende Grødomslag mod den samt givet ham en Salve til Paasmøring. Han havde ingen Betaling givet hende.

Jens Ulnits i Skaarup forklarede, at hans Datter først havde konsulteret Rafn for en Hævelse i Brystet, som han behandlede med Iglar og Omslag, men da hun frygtede, han vilde skære i den, søgte hun forskellige andre, bl. a. Jokum Henrik, der dog ikke turde tage Affære af Frygt for Doktoren. Der gik af sig selv Hul paa Bylden, hvoraf der kom to Spølkummer Materie, og nu var det bedre med hende, efter at hun paa Ringkøbing Apotek havde købt nogle Urter, kogt dem og lagt dem paa Saaret. Raadet var vel nok Jokum Henriks, men denne havde ingen Penge faaet.

Og endelig tilstod Jens Kjærgaard, Oksenbøl, at hans Datter, der var blevet stukket i Haanden af en Torn og derefter fik stærke Smertes og Hævelse i den (Blodforgiftning?), af Jokum Henrik var blevet behandlet med Smørelse og Plastre. Det havde hjulpet, og han fik 12 Specie i Honorar.

Den 7. December blev de to sigtede afhørt. Jokum Henrik fik forelagt en Pakke med sine egne Mediciner. Der var i den en tom Flaske og fire med nogle Slanter i, desuden var der nogle Hofmannsdraaber samt Rav-, Æg-

og Enebærolie til udvortes Brug, som var købt forskellige Steder og af Lægerne erklæredes for at være uskadelige. Jens Ulnits' Datter havde han givet Enebær til at røge under Brystet. Niels Smed havde han baade behandlet for en Hævelse i Benet med Kamferolie eller Brændevin og siden givet ham Rigabalsam for Stedet paa Armen. Betaling derfor havde han ikke faaet, men engang ved Lejlighed laante han en Hest af sin Patient. Jens Kjærgaards Forklaring vedstod han.

Heller ikke Else Kusk kunde nægte at have praktiseret, og hun indrømmede at have faaet 1 Mark af Niels Smed, som hun havde raadet til at bruge lunkent Grødomslag og siden smøre sig med Talg og lidt Balsam⁹).

Efter at have modtaget Afskrift af disse afhøringer beordrede Amtet den 22. December en Ekstraret nedsat til Paadømmelse af de to Naturlægers Forhold. Anklageren, Prokurator Sørensen, Winthersmølle, krævede dem her straffet efter Kvaksalveriloven 1794, fordi de ved deres Kure satte Folks Helbred i Fare, mens Forsvareren, Prokurator Thorsen, Gundtoft, vilde have dem frikendt, fordi de kun benyttede sig af uskadelige Husraad, som enhver respektabel Bondefamilie kendte. Var Patienterne ikke blevet helbredt, havde de dog faaet Lindring for deres Smertes, og hvad Betaling angik, havde der blot været Tale om Vederlag for leverede Medicamenter, ofte ydet i Form af Gentjeneste eller Levnedsmidler¹⁰).

Dommen faldt den 21. Februar 1839. Den lød paa, at omend ingen af de to tiltalte havde voldt Skade ved deres - tildels mod Betaling foreskrevne - Kure, der ofte bestod i Husraad, var de dog uberettiget til at yde Lægehjælp, hvorfor de ifølge Kvaksalveriloven ikendtes hver en Bøde paa 20 Rbd., desuden Sagens Omkostninger samt Diæter efter Øvrighedens Bestemmelse, saaledes at Jokum Henrik betalte $\frac{2}{3}$ og Else Kusk $\frac{1}{3}$ deraf¹¹).

Samtidig med, at denne Sag fandt sin Afslutning, var der imidlertid en anden af samme Art under Udvikling, fremført med stor Energi af Læge, fra 1839 Distriktslæge, Nyrop i Nykøbing¹²). Da han indledte sin Aktion samme Aar som sine Kolleger i Thy, kunde det se ud, som om de havde indgaaet en Slags Sømmensværgelse med det Formaal at komme de mest kendte Naturlæger paa Egnen til Livs - hvorunder jo nok ikke blot Hensynet til Videnskabens Ære og til Patienterne har været det ene afgørende, men ogsaa Konkurrencen har spillet en vis Rolle.

Det Offer, han havde udset sig, var Gaardmand Niels Kusk i Nors (1796-1849)¹³), der havde et betydeligt Klientel fra Mors, og som derfor kunde siges at fiske i Nyrops Farvande. Hans Fader, Peder Christensen, havde 1795 faaet Ret til at kurere for Arm- og Benbrud, sætte i Led og aarelade under Distriktskirurgens (Distriktslægens) Overopsyn, og Sønnen havde lært sin "Kunst" af ham, men først i 1834 (den 4. April) søgte han - for at undgaa Processer for Kvaksalveri - om Privilegium til at praktisere. Distriktslæge Wittendorf¹⁴)

⁹ Politiprotokol for Hassing-Refs Herreder 1838.

¹⁰ Dokumenter til Justitsprot. for samme 1838.

¹¹ Dombog 1839.

¹² Joh. E. Nyrop, Læge i Nykøbing (1835-80, 1839 Distriktskirurg.

¹³ Jydske Samlinger 4-2-13 ff.

¹⁴ A. J. Wittendorf, Thisted, Krigsraad, Distriktskirurg (1815-49).

⁸ C. A. Rafn, Læge i Vestervig (1838-51).

anbefalede; han erklærede, at han ansaa Niels Kusk for en dygtig Mand, ligesom han mente, at han kunde aflaste ham (Wittendorf) noget i hans Arbejde; desuden vilde man ikke kunne afholde Bønderne fra at søge ham alligevel. Amtmand Faye var ligeledes stemt for at give ham Tilladelsen til at behandle udvendig Skade, da Lægerne ikke kunde overkomme alting i det store Distrikt, og Patienterne havde det godt hos ham i hans Hjem, hvor han tidt beholdt dem en Tid og førte et omhyggeligt Tilsyn med dem. Amtssygehuset kunde kun modtage ganske faa. Sundhedskollegiet anbefalede ogsaa, om end noget forbeholdent (naar ingen anden Læge straks kunde faas), hvorefter Kancelliet den 31. Maj udstedte Bevilling for Niels Kusk til paa Distriktslægens Ansvar at behandle Arm- og Benbrud samt Forvridning. Derimod forbødes det ham under Trusel om Privilegiets Fortabelse at foretage andre Kure og at aarelade.

Niels Kusk havde som sagt blandt sine Patienter mange fra Mors, og det var det, der opirrede Læge Nyrop imod ham, saa han i et (udateret) Brev 1838 klagede til Fysikus over, at han, "den bekendte Kvaksalver", sikkert mod sit Privilegium havde behandlet en Søn af Gaardmand Jacob Møller i Ø. Assels, der var kommet til ham for et betydeligt Skudskaar i den ene Haand, og derefter beholdt ham i Pleje¹⁵). Afæsket en Erklæring herom gennem Amtet, svarede Distriktslæge Wittendorf efter Forhandling med Niels Kusk imidlertid, at denne kun havde gjort sin Pligt. "Det omtalte Individ" var kommet til ham fra sit Hjem, ledsaget af en Mand, der bad ham forbinde Saaret, hvilket skete, da Niels Kusk ansaa det for uforsvarligt at lade være, eftersom det unge Menneske havde gaaet en 4-5 Mil uden at have været ved Læge, men det var kun efter stærk Opfordring, han var gaaet ind paa at beholde ham hos sig. Wittendorf vidste saa ikke, om han muligvis kunde tilkomme en Bøde, fordi han havde taget sig af en saaret, der ikke vilde bruge sin egen Læge (12. December 1838).

Amtmand Faye syntes, at den, der maatte kurere Saar - hvad han ligesom Fysikus mente, Niels Kusk var berettiget til - ikke kunde være indskrænket heri ved Maaden, hvorpaa de var fremkommet (Skud, Hug, Uheld), kun havde han at afholde sig fra syfilitiske og andre ondartede Saar, som ikke kunde helbredes uden ved Medikamenter til indvortes Brug¹⁶).

Efter denne Afvisning maatte Nyrop lade Sagen falde - i alt Fald foreløbig -, da han, som han skrev til Fysikus, blot opfattede Wittendorfs Henvisning til en Bøde som en Spydighed. Men han udbad sig - utvivlsomt med en eventuel Genoptagelse af Sagen for Øje - en nærmere Besked om, hvor vidt Niels Kusks Privilegium gik, saa man vidste, naar man skulde klage og naar ikke (5. Jan. 1839).

Det varede ikke længe, inden Nyrop viste, at gemt ikke var glemt, thi da han i 1839 var blevet Distriktslæge, henvendte han sig direkte til Sundhedskollegiet i København med Klage over Niels Kusk (den 25. Oktober 1839), og derfra fik han en Maaned senere det Svar, at han i sin Egenskab af Embedslæge havde Pligt til at forlange en Undersøgelse og den skyldiges Afstraffelse

hos Øvrigheden. Afstivet ved dette Paabud henvendte Nyrop sig nu atter til Amtet med fornyet Klage over Niels Kusk, ikke blot for Behandlingen af Jacob Møllers Søn, men ogsaa fordi han havde taget en Dreng fra Ø. Jølby med Benedder i Hoften i Kur, ligesom han ankede over, at han praktiserede uden for det ham anviste Lægedistrikts Grænser.

Amtet var denne Gang efter Sundhedskollegiet Skrivelse nødt til at fremme Sagen, og der blev saa i den Anledning beordret Forhør optaget til dens Oplysning saavel i Thisted som i Nykøbing. Det første Sted mødte (den 9. Januar 1840) Niels Kusk, der forklarede, at den omtalte Dreng havde en Hofteforvridning, og at han havde givet ham noget Smørelse, men uden at love nogen snarlig Helbredelse, han havde kun sagt, at Drengen muligvis kunde komme sig. Om Jacob Møllers Søn udtalte han sig i Overensstemmelse med Wittendorfs Erklæring. At han gav sig af med selv at fabrikere Medicin, og at han, som Apoteker Begtrup i Nykøbing paastod, havde købt Salve hos ham, benægtede han; han havde faaet den i Thisted¹⁷).

De Afhøringer, som i de første Foraarsmaaned blev foretaget i Nykøbing, gik særlig ud paa at faa klarlagt Niels Kusks Forholdt til Morsingboerne. Angaaende Drengen fra Ø. Jølby forklarede hans Fader, at Niels Kusk havde henvist ham til at søge en eksamineret Læge, hvis hans Kur ikke hjalp, mens Nyrop hævdede, at der ikke havde været Tale om nogen Forvridning, derimod om en Betændelse i Hofteleddet, og at Drengen, da han blev kaldt til ham, var saa daarlig, at han ikke kunde røre sig; siden var han bleven bedre efter at være blevet behandlet med Aareladning, Iglor og Medicin.

Ligeledes afhørtes nogle Mænd fra Øen, som efter Apoteker Begtrups Angivelse havde faaet Medicin fra Niels Kusk: To havde saaledes søgt ham for deres Sønner, hvoraf den ene, der led af stærke Smerter i Skulderen, var blevet hjulpet ved en Oliesmørelse, mens den anden, som havde et daarligt Knæ, ikke blev bedre ved den Salve, han fik til det, og derfor var blevet tilraadet at gaa til en Læge. En saadan Henvisning havde Niels Kusk derimod ikke givet den Mand, der kom til ham efter ved Læsning af en Vogn at have beskadiget sin Skulder; han fik kun "noget i en Flaske", der skulde skaffe ham Lindring for Smerterne, men det hjalp ikke.

Paa Grundlag af disse Forhør udfærdigede derefter Amtet den 1. Juli 1840 Anklageskrift mod Niels Kusk, der sigtet for Kvaksalveri indstævnedes til at møde paa Thisted Raadhus den 7. Juli for den til Sagens Opklaring nedsatte Ekstraret.

Under Henvisning til det foreliggende Materiale forlangte her Aktor, Prokurator Rodtvidt, Niels Kusk straffet og frataget sin Ret til at praktisere, fordi han baade havde taget mod Patienter udenfor sit Distrikt, og ved sin Behandling af Betændelse og Skudskaar overskredet sin Beføjelse; hans Kure viste sig i det hele taget at slaar fejl. Desuden havde han solgt Medicin til de syge.

Mod dette indvendte Forsvareren, Prokurator Sørensen, at Niels Kusk ikke havde praktiseret paa Mors, men at de syge var kommet derfra til Nors, og at han ikke havde behandlet nogen for indvortes Sygdomme; det

¹⁵ Thisted og Viborg Amters Fysikat. Indk. Breve 1838.

¹⁶ Som Note 15.

¹⁷ Hillerslev-Hundborg Herreders Politiprot. 1840.

kunde hverken bevises, at han havde drevet Kvaksalveri eller selv lavet Medicin, men han maatte have Lov til at købe Ingredienser, hvor han vilde. Han havde i det hele taget kun gjort sin Pligt, og som en Modvægt mod Beskyldningen for fejlslagne Kure kunde han henvise til en Erklæring fra Anders Christensen, Faarup paa Mors, der blev fremlagt i Retten, og som gik ud paa, at denne Mand først i 5 Uger var blevet behandlet for en brækket Arm af Læge Nyrop uden Resultat, men at Niels Kusk, hos hvem han saa var i Pleje lige saa længe, derimod havde kureret ham, ”hvorfør jeg takker ham som min store Velgører”.

Dommen faldt den 20. Juli og lød paa, at da Hoftesygdommen let kunde forveksles med en Forvridning, og Skudsaaet stod i Forbindelse med Benknusning, var Niels Kusk berettiget til at behandle de paagældende; de andre Klager over hans Kure var ikke tilstrækkelig oplyst. Ej heller var det bevist, at han selv havde tilvirket Medicin, og han havde Ret til i sit Hjem at modtage Patienter, hvor de saa kom fra. Altsaa maatte han være at frikende for den mod ham rejste Kvaksalverisigtelse, dog saaledes at han betalte Sagens Omkostninger, fordi han selv ved uforsigtig Optræden havde givet Anledning til dens Fremkomst¹⁸).

Nyrop blev, som man kan tænke, meget fortrydelig over denne Afgørelse, han havde ventet et ganske andet Udfald. Han var da heller ikke til Sinds at slaa sig til Ro med den, og da han havde faaet Efterretning om Dommen, meddelte han Amtet, at han ”paa Embeds Vegne” og i Henhold til Sundhedskollegiets Skrivelse begærede Appel til Overretten - hvad imidlertid ikke hjalp, idet denne den 12. Oktbr. kom til samme Resultat som Underretten, hvis Kendelse den i eet og alt stadfæstede¹⁹).

Heller ikke den vilde imidlertid Nyrop anerkende, og hans næste Skridt var derfor at anmode Amtet om at indanke Sagen for Højesteret (den 31. Oktbr.), men derpaa fik han Afslag, hvad enten det nu var, fordi den syntes Faye for ubetydelig, eller Lægen forekom ham alt for embedsivrig²⁰).

Denne Afvisning var en ny og stor Skuffelse for Nyrop. Hvordan han saa paa Forholdene, fremgaar tydeligt af den Indberetning for 1840, som han paa Embeds Vegne indsendte til Fysikus om Sundhedstilstanden paa Mors, thi deri kommer han ogsaa ind paa Kvaksalveriet. Det er, hedder det her, kendt baade for andre Læger og for ham selv, at naar de har anlagt den første Bandage om et brækket Lem, maa de finde sig i, at Patienten bliver ført bort og overgivet til en Kvaksalver, som saa altid erklærer, at Benet er sat galt sammen og derfor skal brækkes igen, samt at det ikke kan læges uden Smørelse osv., osv. Og hvem kunde man takke for disse Ærgrelser andre end Wittendorf i Thisted, som med en højst ufornuftig Erklæring havde bidraget til, at Niels Kusk fik sit Privilegium i 1834. At Fysikus selv tog Nyrops Beklagelser temmelig overlegent, ses af de Bemærkninger, han under Indsendelsen af sin Aarsberetning til Sundhedskollegiet gør om ham: Han

vedbliver at beklage sig over Niels Kusk og anser det for et ”synderligt Held”, at han har haft 3 Patienter med Benbrud i Kur fra først til sidst, eftersom de ellers plejer at begive sig til Thy²¹).

Men Enden var ikke endnu. Thi Nyrop, der formelig havde faaet Niels Kusk paa Hjernen, var efterhaanden blevet saa opirret ved al den Modgang, hans Aktion mødte, at han glemte al Besindelse, og i den Tilstand sendte han (den 9. Jan. 1841) en harmdirrende Skrivelse til Sundhedskollegiet, som han anmodede om at referere Sagen for Kancelliet og derigennem udvirke en Afgørelse ved Højesteret.

Denne Skrivelse findes ikke, men af Sundhedskollegiets Svar (den 16. Febr. 1841) fremgaar det, at den har indeholdt temmelig ubeherskede Angreb paa de stedlige Myndigheder for den formentlige Ligegyldighed, de havde udvist, og at dette er blevet bestemmende for Kollegiets Stilling. Thi selv om man, hedder det, i adskilligt kunde være enig med Nyrop, maatte man skarpt paatale hans ubeviste Beskyldninger og Udtryk om Embedsmænd og andre - ja endogsaa mod selve Kollegiet, om end de fornærmelige Ord mod det var blevet overstreget, og hvis hans Skrivelse med disse Udtalelser gik videre til Kancelliet, vilde det faa Følger for ham selv. Kollegiet vilde derfor indskrænke sig til at indsende et delvis Referat af den, men ikke anbefale hans Ansøgning, idet det mente, at Niels Kusk jo ikke var blevet helt frikendt, men kun for videre Tiltale, ligesom han var dømt til at udrede Sagens Omkostninger²²).

Niels Kusks Sejr over Distriktslægen gav Genlyd over hele Mors, og det var sikkert den, der blev den ydre Anledning til, at der 1841 fremkom en Adresse med mange Underskrifter fra Øen med Begæring om, at hans Praksisret blev udvidet, saa den ogsaa gjaldt derovre. Amtmand Faye, der var ham venligt sindet, anbefalede, mens naturligvis Nyrop, der paa Embeds Vegne skulde afgive Erklæring om Andragendet, gik skarpt imod. Han gentog sin Klage over, at Patienter efter en første lægelig Behandling drog til Nors, hvor Niels Kusk altid sagde, at Benet var sat galt sammen og skulde brækkes op igen, og beskyldte ham for ”Frækhed og Utaknemmighed”, eftersom det var ved at se, hvordan en Læge havde lagt en Bandage, at han selv havde lært noget derom. Det var heller ikke, som mange troede, ”hurtigere og billigere” at gaa til ham. Selv havde han behandlet to Fattiglemmer gratis og kun taget et ringe Honorar hos andre uformuende, saa ingen behøve af den Grund at søge til Niels Kusk, der var bekendt som en stor Kvaksalver; de to Frifindelser (1839 og 1840) virkede ikke overbevisende om det modsatte.

Fysikus vilde imidlertid heller ikke anbefale, saa Resultatet blev, at Kancelliet (den 19. Aug. 1841) afslog Andragendet, og bedre gik det ikke, da Niels Kusks Venner halvandet Aar senere atter søgte at skaffe ham Ret til at praktisere paa Mors - ganske vist med mindre Tilslutning end første Gang. Det afsloges den 17. Jan. 1843²³).

¹⁸ Dokum. til Thisted Købstad og Hill.-Hundb. Herreders Extra Justitsprot. 1840.

¹⁹ Viborg Landsoverrets Dombog 1840, Nr. 224.

²⁰ Thisted Amts Journalsager 1840.

²¹ Sundhedskollegiet: Medicinalindberetn. fra Lind 1840.

²² Sundhedskollegiets Kopibog 1841.

²³ Jydske Saml. 4-2-18 ff.

Mens Niels Kusk iøvrigt fremtidig havde Fred for Lægerne, klagede nogle Aar senere Apoteker Dahlerup i Thisted over, at han uberettiget tilberedte og forhandlede Medicin, men dette afviste Niels Kusk ganske. Hverken han eller hans Fader, hævdede han, var nogen Sinde blevet beskyldt for noget saadant - jævnfør dog Anklagen for Retten - de havde kun paa Apotekerne købt Bestanddele til de Medikamenter, de solgte; de fleste fandtes i alle Hjem eller i almindelige Olier og Spiritus, som kunde faas overalt. Paa Apotekerne købte han ogsaa de Urter, han skulde bruge, hvis han ikke avlede dem selv hjemme. Betaling tog han kun for sine Udgifter, og hans Medicin var kun til udvortes Brug. Distriktslæge Wille moes i Thisted erklærede, at der ikke var noget ulovligt i Niels Kusks Handlemaade, og da Kancelliet mente det samme, blev Apotekerens Klage afvist (den 22. Maj 1845²⁴).

Niels Kusk døde 1849, kun 54 Aar gammel. At han ogsaa som Privatmand nød stor Anseelse i sin Hjemby, ses af, at han var Medlem af Sogneforstanderskabet. Hans Hustru, Kirstine Stentoft, med hvem han var blevet gift 1835, og som havde gaaet ham til Haande ved hans Kure og derunder lagt stor Dygtighed for Dagen, fortsatte efter hans Død med Øvrighedens Tilladelse hans Praksis som Benbrudslæge og blev om muligt derved endnu mere kendt end sin Mand. Hun døde 1897, 87 Aar gammel²⁵).

Henvisninger: Hvor intet andet er anført, findes Arkivalierne i Landsarkivet, Viborg. Se iøvrigt m. H. t. Stoffet H. A. Riis-Olesen: Om Læger og Folkekirurger i Thy (Fra Thisted Amt IX, S. 409 ff.).

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1956, side 125-141)

---

²⁴ Jydske Saml. 4-2-26 f. N. P. Willemoes, Thisted (1843-60).

---

²⁵ Jydske Saml. 4-2-27 ff.